
Informe sobre la declaració de BIC Immaterial a favor de les Danses de Bocairent

Autor: Css. Llegat Històric
Aprovació: Ple, 27 maig 2019

La Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, amb data 26.02.19 va publicar en el DOCV núm. 8494, una resolució per la qual s'incoava expedient de declaració de Bé d'Interès Cultural Immaterial a favor de les Danses de Bocairent.

Al ser preceptiu l'informe del Consell Valencià de Cultura, com a entitat consultiva de la Generalitat, la Direcció General de Cultura de la Conselleria va sol·licitar, per document datat el 20.02.19 i amb data d'entrada al CVC 05.03.19, informe favorable per a la declaració esmentada.

1. Antecedents

La Llei 4/1998 d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, estableix en l'article 45 que seran declarats béns immaterials d'interés cultural aquelles activitats, creacions, coneixements, pràctiques, usos i tècniques que constitueixen les manifestacions més representatives i valuoses de la cultura i de les formes tradicionals dels valencians, així com les tradicions en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i en especial aquelles que han sigut objecte de transmissió oral, i les que mantenen i potencien l'ús del valencià.

2. Dades identificatives sobre el bé objecte de la declaració

Denominació: Danses de Bocairent

Localitat: Bocairent (La Vall d'Albaida) 4500 habitants

Data de realització: del 23 al 27 d'agost, abans de les Festes d'Estiu a Sant Agustí

Protagonistes: cap de dansa, majors, balladores i balladors, clavariesses, dolçainer i tabaleta.

3. Descripció del bé

La primera documentació que es conserva en relació a les Danses de Bocairent es remunta a l'inici del segle XVII.

Si bé abans es ballaven els dies 29, 30 i 31 d'agost i els dies 1 i 2 de setembre, des de 1982 es ballen del 23 al 27 d'agost.

L'estructura que segueixen les Danses és la d'una comitiva formada per parelles, distribuïdes en quadres de dues en dues i dirigides des del cap de dansa fins a la cua. La comitiva pren

forma circular (la forma de la plaça de l'Ajuntament, on es ballen les Danses). Segueixen el ritme del tabalet i, en iniciar la dolçaina la melodia, els balladors fan evolucions o mudances. Les Danses acaben amb un ritme i melodia que s'accelera i és conegut com «fandango». Les passades que es fan són les mudances, en què els balladors poden «botar» o no, intercalades cada vegada amb la «cadena» en què les balladores es creuen i els balladors han de seguir de cara la seua balladora. Cal dir que cada nit de Danses, els balladors ballen dues dansades i en cada una la cap de dansa i l'acompanyant completaran tres voltes a la plaça.

En origen, la dansa la iniciava el batle, que la presidia com a cap de dansa, ballant cada nit amb una balladora. Posteriorment s'introduiria la figura de la cap de dansa, que serà l'encarregada d'iniciar la dansada i marcar el pas de tot el rogle durant tota la dansada.

Actualment, la dansa la inicia la cap de dansa acompanyada per un majoral. Cada una de les cinc nits, els majorals i els xirimiters i tabaleters acompanyen la cap de dansa que obri la dansada, amb el seu ballador i amb la parella que els acompanya a la dansa, des de sa casa fins a la plaça de l'Ajuntament. Aquest acompanyament recorre cada nit carrers i places del poble. Des de la casa de la cap de dansa i durant el recorregut, van afegint-se al passacarrer les parelles que ballaran eixa nit. Antigament portaven fanalets per a fer llum durant el camí. Aquest costum del fanalet es va recuperar l'any 2000 i des d'aleshores, la cinquena nit de Danses, la cap de dansa s'acompanya a la plaça amb un fanalet que porta un majoral subjectat al gaiato.

Una vegada arribats a la plaça Major, els majorals són els encarregats d'iniciar a la dansa totes les balladores, traient-les al rogle. Els majorals són al mateix temps els únics que poden estar dins del rogle, vetlant cada una de les cinc nits per a mantindre l'ordre en la dansa i procurant que es respecten i es complisquen les tradicions i els ritus que l'envolten.

L'estructura bàsica de les danses consta d'una "Eixida", "Les Danses" i un "Final". Aquesta és una estructura molt generalitzada, però alguns pobles han perdut alguna de les parts i altres l'han variada, enriquint-la de vegades en incorporar més "passades de comptes".

En el cas de les de Bocairent, no només es mantenen les parts bàsiques sinó que, a més a més, compten amb moltes i molt complicades passades o evolucions, podent trobar passades de fandango, jota i altres.

A un ritme lent, semblant a una xàquera, la cap de dansa i un majoral fan una sèrie d'evolucions tot fent un canvi de posicions, sempre mirant el majoral i tornant al punt d'inici. En arribar a l'inici, el tabal canvia al ritme que portarà tota la dansada fins al fandango final o «Tio Pep», que no es pot tocar fins que la cap de dansa no és treta del rogle.

Val a dir que a partir de les passades més conegudes es fan moltes variants, la qual cosa demostra, una vegada més, que les Danses són un ball viu que evoluciona amb el temps.

4. Marc espacial

Les Danses es ballen cada nit a la plaça de l'Ajuntament, la plaça Major de Bocairent, de forma irregular, orientada al NE i situada al barri medieval, nucli antic de Bocairent, declarat Conjunt Historicartístic des de l'any 1975. Originàriament, es ballava al voltant d'unes grans fogueres que il·luminaven de nit la plaça. Des de fa noranta anys, la plaça està presidida per una majestuosa font, al voltant de la qual es forma el rogle, de forma circular, de manera que la plaça en conjunt és l'escenari central de la dansa. Els carrers del poble, però, també són part fonamental de la dansa, ja que es realitza l'acompanyament de la cap de dansa des de sa casa fins a la plaça Major.

La il·luminació actual, de tipus ornamental, és coneguda popularment com «**l'Aranya**», que consisteix en rastres de peretes subjectes del remat central de la font monumental que presideix la plaça.

Un altre element important és **la Barraca**, una caseta desmuntable, que simula una barraca valenciana. La barraca té l'origen també en l'any 1925 i a dins s'amaga l'equip de so necessari per sentir la dolçaina a la plaça durant les Danses, la mistela amb què s'obsequia cada nit abans de les Danses i durant el descans balladores i balladors, i també els gaiatos dels majorals, objectes perduts...

5. Marc temporal

Presentació, programa i cartell (juliol): al voltant de les Danses, la Junta de Majorals de Sant Agustí edita la revista *Programa de les Festes d'Estiu a Sant Agustí*, on es publiquen articles relacionats amb les Danses i d'altres sobre etnografia, història, sociologia, filologia i un llarg etcètera, signats per estudiosos que aprofiten l'avinentesa per a donar a conèixer els seus treballs i les seues descobertes. El cartell anunciador, darrerament, s'encarrega a reconeguts artistes del disseny, la publicitat i la il·lustració.

Acapte (juliol): l'Acapte és un acte molt tradicional de la majoria de les festes que se celebren a Bocairent. Consisteix a recórrer tot el poble visitant casa per casa tots els veïns del municipi, als quals se'ls ofereix el *Programa de les Festes* a canvi d'un donatiu econòmic per a la festa. Cal assenyalar que en les Festes d'Estiu a Sant Agustí, se celebra seguint els seus orígens, amb l'acompanyament de la dolçaina i el tabalet (interpretant la peça popular *L'Acapte*, original de Bocairent).

Proclamació de la clavariessa (juliol): Acte conduït per un mantenidor que expressa els seus sentiments sobre Bocairent, les Danses i la clavariessa major.

Dansetes (del 15 al 20 d'agost): tenen lloc les nits prèvies a les nits de Danses i serveixen per a preparar i assajar les Danses. Si bé alguns anys eren tres les nits que es ballaven, després

en foren cinc, i des de 1995 són sis les nits de Dansetes per poder ampliar les Danses a les zones de la població que quedaven fora de la celebració.

Cavalcada (22 d'agost): És la desfilada dels balladors i balladores en carrosses o, com antigament es feia, en «grupes» amb animals engalanats, que comença davant de la Residència del Sagrat Cor de Jesús i acaba a la plaça de l'Ajuntament. Amb antecedents als anys quaranta, a partir de 1956 s'hi incorporen els «Cabolos, un grup de set cabets que formen part de les Festes a Sant Agustí i que tenen un ball propi amb set mudances o variacions amb una música de xirimita i tabalet també pròpia i original de Bocairent. Participen en la desfilada les formacions musicals de la localitat.

Les Danses (del 23 al 27 d'agost): La celebració de les Danses es va fixar del 23 al 27 d'agost per a fer coincidir les nits de Danses amb el període de vacances de la majoria de la gent: el mes d'agost, però abans del dia de Sant Agustí, que és el 28 d'agost.

6. Personatges

Els Majorals

Els Majorals són una part fonamental de la festa. Al llarg de la història, sempre hi ha hagut un grup de persones, habitualment joves, que s'han encarregat d'organitzar les Festes de Sant Agustí i de manera especial de vetlar per l'organització i el bon desenvolupament de les Danses. Ja apareixen documentats els Majorals en el *Llibre de l'Hospital*, que en l'any 1820 recull l'anotació: "*se ingresaron 16 sueldos, los dieron de limosna los mayores de las danzas de San Agustín...*".

El paper del Majoral durant la dansa, comença durant les nits de Dansetes. Una vegada a la plaça, els Majorals són els encarregats de traure al rogle a cadascuna de les balladores. Quan la balladora ja està al rogle, a poc a poc, els balladors prendran el relleu dels Majorals. I així fins que el rogle es complete. Després els Majorals estaran dins del rogle vetlant en tot moment pel bon funcionament de la dansa: tenint compte dels més menuts que ballen dins del rogle, controlant que no hi haja talls al rogle i la dansa vaja seguida, coordinant-se amb el xirimiter per les tocases, i cuidant tots i cadascun dels detalls de la dansa. D'aquesta forma, si un ballador ha d'eixir-se'n del rogle (perquè se li desnuga una espadenya, se li afluixa la faixa...) és un Majoral qui el substituirà fins que torne el ballador.

L'element característic que acompanya els Majorals durant totes les festes i de manera especial dins del rogle durant les nits de Danses és el "gaiato". Un llarg gaiato de fusta de llidoner que els Majorals utilitzen com símbol d'autoritat dins del rogle i a la festa.

Les Balladores

Bocairent és un dels pocs llocs on se segueix ballant íntegrament amb parelles balladora-ballador, i açò no fa més que indicar-nos el bon moment que travessa la dansa a la població.

Cada nit de dansa una balladora té l'honor de ser la Cap de Dansa, que segons la tradició ha estat una dona casada. Juntament amb un Majoral iniciarà la dansa amb una tocada de dolçaina lenta i cerimoniosa, per acabar amb el que anomenem "passet" marcat pel tabal. La Cap de Dansa, a més de buscar-se ballador, té el dret de triar a l'altra parella que l'acompanyarà fent quadre.

El torn al rogle el prendrà cada balladora quan ix a ballar per primera vegada, mantenint sempre el mateix ordre, que tradicionalment ha sigut: després del Cap de Dansa i acompanyant, casades, forasteres, fadrines i de més veteranes a menys en la dansa.

L'any 1954 s'incorpora a la dansa la figura de la Clavariessa Major, que representa a totes les balladores. No interfereix en l'essència de la dansa, sols amb l'únic canvi de tindre l'obligació d'eixir a ballar la primera nit de Danses i fer de Cap de Dansa; les altres quatre nits resten com eren tradicionalment. Juntament amb la Clavariessa s'incorpora a la festa un grup de dones que formen la Cort d'Honor, per tant en les nits de Danses estaven assegurades unes poques balladores més.

Els Balladors

Cinc dies abans de la Festivitat del Pare Sant Agustí, se celebren les nits de Danses en què parelles de balladores i balladors es reuneixen a la plaça de l'Ajuntament per ballar. Cada nit, la protagonista és una dona iniciadora de la dansa, la Cap de Dansa, que d'acord amb la tradició ha de ser una dona casada que, a més de buscar-se ballador, té dret a triar l'altra parella que l'acompanyarà fent "quadre".

El que ja és considerat més que un ritual és el paper que fa el ballador en aquestes festes. Aquest passa per casa la balladora a l'hora que acorden els dos. L'home li agafa les postisses i li les guarda fins a l'hora d'eixir al rogle a ballar. En el descans, el ballador convida la dona a un refresquet per a recuperar-se i així poder agafar forces per a continuar amb la "dansa" següent.

En acabar les dues dansades, la balladora convida en sa casa a una "picadeta" al ballador de la seua nit, o l'obsequia al final amb un detallet.

7. Indumentària

La Balladora

A l'hora de vestir-se, les balladores tenen dues possibilitats a l'hora de triar el vestit: el vestit de "valenciana" o el de "cardaora".

El "Vestit de valenciana/lauradora", que s'ha emprat des del segle XIX, prové del vestit de llauradora i començà a utilitzar-se a la ciutat de València. Amb cos de mànega curta de fanal amb *puntilles* i de la mateixa tela que la falda, seda teixida en colors vius, amb *mantelleta* i davantal a joc en tul blanc brodats en or.

El "Vestit de cardaora" és el típic de la dona bocairentina. No s'utilitzava per a ballar, si bé va estar utilitzat a la dansa de manera esporàdica al segle XX recuperant-se així el seu ús, encara que per a una finalitat que no era la seua. Està format per falda anomenada de manta o de llana prisada, frunzida o taulejada, fortament acolorida amb tonalitats molt vives que solen anar repetint-se. Es complementa amb gipó negre amb mànega llarga, amb *mantelleta* o mocador de coll de cotó brodat i davantal de vellut negre.

En tots dos casos, el vestit ha d'anar sempre complet, sense que hi falte cap peça i sense que en porte cap de més.

El pentinat tradicional de les balladores de les Danses, era el d'un sol "monyo" a la nuca, que després s'adornava amb flors, preferentment amb nards. No obstant això, a principis del segle XIX, per influència de la moda dominant, començaren a pentinar-se balladores amb tres "monyos", formats, per un rodets més gran al tòs i dos de més menuts damunt de les orelles, modalitat que ha quedat institucionalitzada com a "pentinat de valenciana", i s'ha donat també la possibilitat de pentinar-se amb un "monyo" adornat amb flors, com es feia des d'antic.

El pentinat amb tres "monyos" es completa amb la pinta i les pintetes, o "rascamonyos".
El pentinat amb un "monyo" o de "pataqueta", es completa amb les pintetes.

Els monyos es completen amb: el punxó, dos agulles (més curtes que el punxó i molt ornamentades), que solen fer joc amb les arracades i la joia, a més dels ganxos que aguanten els rodets dels costats, que són més primis i sense ornamentació.

El Ballador

Si bé la indumentària habitual dels balladors, almenys fins abans de la Guerra Civil, havia estat caracteritzada per uns calçons curts negre, faixa, camisa blanca i corbata, amb calces blanques i espadenyes d'espart, després de la guerra es van introduir algunes novetats en la indumentària masculina.

En l'actualitat, el vestit més utilitzat pels homes per ballar les Danses de Bocairent està format per camisa blanca (moderna: oberta al davant amb botons i coll de puntes), pantaló negre curt fins al genoll on porta uns botons daurats en l'obertura del camal, faixa de color roig amb brodats florals, jupetí de seda de colors (tallat i cosit com l'actual), calces blanques fins als genolls i espadenyes de careta que van nugades amb cintes roges o negres, que es creuen a la cama per lligar-les davall del genoll. El cap no va cobert.

8. Suport institucional

L'Ajuntament s'encarrega de donar suport econòmic i logístic a la Junta de Majorals de Sant Agustí, organitzadora de les Festes d'Estiu de Sant Agustí i de manera especial de les Danses.

L'Ajuntament ajuda a fer la festa més esplendorosa amb la instal·lació del tradicional enllumenat (l'Aranya), amb la il·luminació ornamental dels principals carrers del poble i amb tasques com la regulació del trànsit o revisant cada any l'estat del paviment de la plaça i reparant qualsevol desperfecte que s'hi localitze. També amb la poda dels arbres ornamentals de la plaça i la neteja diària de la plaça.

L'Ajuntament també es fa càrrec de la difusió de les Danses i de la festa, amb l'edició del cartell anunciador de les festes i la seua distribució a les oficines de turisme de la Comunitat Valenciana i altres organismes de promoció turística.

Tot i que temps enrere l'alcalde era qui iniciava cada nit les Danses, en l'actualitat no té cap protagonisme.

9. Aspectes socialment rellevants

Amb el pas dels anys, les Danses de Bocairent han assolit una gran popularitat. Entre les raons cal destacar sense dubte la tasca realitzada durant anys pel Grup de Danses "Cardaors", en la recuperació de la indumentària, en mantindre i impulsar les Danses i, com no, també en la difusió i l'aprenentatge que han realitzat amb els anys. Cal destacar per suposat el treball continuat de diferents generacions de bocairentins al capdavant de la festa, com a Majorals de Sant Agustí, vetlant en tot moment per la conservació i la difusió de les Danses de Bocairent, així com amb el suport de l'Ajuntament de Bocairent, fonamentalment des de la dècada dels 90 del segle XX.

Durant aquests temps, hi ha hagut un fet que ha contribuït decididament a la popularitat de les Danses de Bocairent més enllà del seu terme municipal: l'orgull local, que ha convertit aquestes Danses en una manifestació de tota una comunitat, que al voltant d'aquesta tradició, s'identifiquen com a membres d'ella, per això les Danses de Bocairent no són un espectacle turístic o folklòric.

Amb el pas dels anys, les Danses s'han anat imposant com un acte del qual tots se sentien partícips, en el qual es trobaven burgesos, obrers, llauradors, sense més distàncies ni diferències que les imposades pel luxe de la roba. Conscientment o no, la societat bocairentina sabia que les Danses eren un factor per a la pacificació social. Les Danses de Bocairent són en essència un sistema de socialització. Els Majorals han acabat assumint el poder que l'Ajuntament va anar abandonant, pel que fa a l'organització, la potenciació i la conservació de les Danses de Bocairent.

Però per què es ballen les Danses? Per exaltació local, per les relacions socials, per la consciència de lluitar per mantindre les nostres tradicions. Mentre en altres pobles les danses han anat perdent protagonisme i fins i tot en alguns pobles han quedat com un fet testimonial, a Bocairent hi ha hagut per part de moltes persones i algunes entitats, amb el suport de l'Ajuntament, un vertader esforç per potenciar-les.

Com molt bé defineix Antonio Atienza Peñarrocha en l'article "Les Danses de Bocairent – Valencia (parte II)", publicat en 1997 en la Revista Folklore nº 197 *"no se puede despreciar el esfuerzo y la constancia de bastantes personas para mantener les Danses como lo que son: un pueblo que baila; y que además, ha encontrado el camino del futuro a través del pasado"*.

10. Nivell actual de protecció

Des del punt de vista administratiu, en l'actualitat les Danses de Bocairent, no tenen cap tipus protecció administrativa més enllà de l'àmbit local.

És per això, que el Plenari de l'Ajuntament de Bocairent del dia 9 de juliol de 2015, va aprovar per unanimitat a proposta de l'Alcaldia, que se sol·licitara per part de l'Ajuntament de Bocairent a la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, la *incoació de declaració de Bé d'Interés Cultural Immaterial* de "Les Danses de Bocairent", atés que tenen les característiques i els valors que exigeix la Llei del Patrimoni Cultural Valencià.

11. Agents i metodologia de transmissió

Les Danses de Bocairent han arribat fins als nostres dies principalment per transmissió oral i en molts casos per tradició familiar. La participació en la dansa de Bocairent és totalment popular (els participants no s'han d'inscriure en cap registre, ni pagar cap quota de participació).

Els que vetlen perquè les Danses perduren en el temps són els Majorals de Sant Agustí; els mateixos balladors i balladores, que tracten de transmetre a les pròximes generacions el gust per les Danses i la passió per aquesta tradició; els xirimiters i tabaleters; i el mateix Ajuntament .

Tot i que no hi ha normes escrites ni cap reglament que organitze el funcionament de la dansa, les balladores i els balladors, i per suposat els Majorals, s'encarreguen cada nit de Danses que els rituals herència dels nostres avantpassats es conserven, es revisquen cada any i es transmeten de generació en generació.

12. Accions de salvaguarda.

El Grup de Danses "Cardaors" organitza des de la dècada dels 80 del segle XX de manera regular cada any, al mes de juliol, un "Curset de Danses", en què ensenya a ballar totes aquelles persones que ho desitgen. També s'han potenciat més les Dansetes, afegint-hi una nit més a les que ja se celebraven (de 5 s'ha passat a 6 nits) i propiciant els darrers anys la celebració cada any d'una nit de Dansetes a partides, paratges i ermites del terme municipal i fins i tot de pobles veïns.

La celebració anual dels aplecs de danses comarcals també ha estat una important acció de salvaguarda de les nostres Danses i de difusió d'aquestes fora de Bocairent. En la participació en aquests aplecs, el Grup de Danses també ha tingut i té un paper fonamental.

L'any 1993 la Junta de Majorals de Sant Agustí decideix editar amb l'ajuda de l'Ajuntament un cartell anunciador de les festes per promocionar les festes d'estiu i de manera especial les Danses. En aquests primers anys, els autors són pintors locals i joves estudiants de belles arts o disseny. A partir de l'any 2002 la Junta de Majorals de Sant Agustí fa un pas més i aposta per l'encàrrec directe del cartell anual de les festes a un il·lustrador o dissenyador de reconegut prestigi i trajectòria professional a nivell estatal.

13. Conclusions

Valoració i justificació de la declaració

- 1.- El Consell Valencià de Cultura informa positivament perquè les Danses de Bocairent siguin declarades Bé d'Interés Cultural Immaterial
- 2.- Per tota l'argumentació exposada, que justifica l'antiguitat de les Danses de Bocairent, la seua conservació amb el pas dels anys i la seua transmissió de generació en generació.
- 3.- Per la seua promoció exterior, que ha fet que siguin unes Danses conegudes, reconegudes i apreciades fora de Bocairent (no només a la comarca i comarques veïnes, sinó a la resta de la Comunitat Valenciana i fins i tot fora d'aquesta).
- 4.- Pel grau d'implicació de la societat bocairentina en aquestes Danses: activament amb la seua participació a la pròpia dansa –balladors/balladores, xirimiters i tabaleters, Majorals, xiquets i xiquetes, públic, Ajuntament i parròquia.
- 5.- Pel seu caràcter de popularitat: la participació en les Danses de Bocairent és gratuïta i lliure per a tothom. Homes i dones, xiquetes i xiquets, tant bocairentins com forasters/es, sense cap tipus de quota econòmica de participació ni limitació. L'Ajuntament assumeix bona part de les despeses de les Danses i la Junta de Majorals, la resta.
- 6.- Per les seues singularitats: música pròpia (música tradicional popular bocairentina per a xirimita i tabalet), indumentària (vestits propis de Bocairent i d'altres vestits de balladores i balladors valencians), ritus i costums, elements, emplaçament, il·luminació, disposició del públic a la plaça –el públic es porta a la plaça els seus seients, fins que es completa el rogle que es conforma al voltant de la plaça. La resta de públic romandrà de peu durant les Danses.
- 7.- Pel seu caràcter de dansa/festa acollidora: els balladors i balladores de fora del poble reben el mateix tractament que els de Bocairent i participen en les mateixes condicions que aquests. En el cas de les dones, les que ho desitgen agafen torn de balladora, les que no, tenen un torn reservat per a balladores forasteres.
- 8.- Perquè són un referent folklòric i cultural per a les comarques centrals. Durant la setmana de Danses, i sobretot des de la Nit de la Cavalcada, Bocairent i les seues Danses són focus d'atracció per als amants de la música tradicional valenciana, de les Danses i de la indumentària valenciana. L'ambient que es crea cada nit a la plaça, al voltant de la font és únic.

9.- El Consell Valencià de Cultura confia que les autoritats i les entitats culturals continuaran mostrant interès per la salvaguarda del patrimoni cultural que signifiquen les Danses com un element bàsic del fons tradicional. Aquest informe s'enviarà al protocol habitual, a l'Ajuntament de Bocairent i al Grup de Danses "Cardaors"

BIBLIOGRAFIA

- ARIÑO VILLARROYA, Antonio: Festes, Rituals i Creències. IVEI, Valencia, 1988.
- ARIÑO VILLARROYA, Antonio: La Ciutat ritual. Anthropos, Barcelona, 1992.
- ATIENZA PEÑARROCHA, Antonio: "Los trajes de Danses en la Vall d'Albaida", Revista de Folklore, n.º 111, Valladolid.
- "CARDAORS" Grup de Danses: "Personatges i ritus en les danses de Bocairent", en el Libro de la Peste de les Danses de la Vall d'Albaida, Aiello de Malferit, 1986.
- "CARDAORS" Grup de Danses: "Aproximació-Estudi al folklore de la Mariola i la Vall d'Albaida" en La Serra i la Vall, Libro de la Festa de les Danses de la Vall d'Albaida. Bocairent, 1989.
- CAVANILLES, Antonio José: Observaciones sobre la historia natural... del Reino de Valencia. Madrid, 1797.
- FIESTAS DE MOROS Y CRISTIANOS: Libro de Fiestas de Moros y Cristianos en honor a San Blas. Bocairent, 1989.
- LABORDE, Alexandre: Itinerario descriptivo... de España. Valencia, 1826.
- MADOZ, Pascual: Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones en Ultramar. Madrid, 1845.
- SARTHOU CARRERES, Carlos: Geografía General del Reino de Valencia, Barcelona, 1920.
- VV. AA.: Gran Enciclopedia de la Región Valenciana. Valencia, 1973.
- VV. AA.: Diccionario Histórico de la Comunidad Valenciana. Valencia, 1992.
- SEGUÍ, Salvador y Otros, Cancionero Musical de la Provincia de Valencia, Diputación Provincial de Valencia. Valencia, 1980

Altres investigadors / informants:

- Francisco Vañó Silvestre – Bocairent y la Soldadesca.
- Antonio Calatayud Castelló
- Grup de Danses "Cardaors" – La Serra i La Vall. Junta de Majorals de Sant Agustí – Revistes-programes de les Festes d'Estiu a Sant Agustí.
- Ajuntament de Bocairent – Arxiu municipal / Oficina Tècnica Municipal.
- Biblioteca Municipal Joan de Joanes / Llibres i revistes de festes valencianes.
- Antonio Atienza Peñarrocha (Les Danses de Bocairent – Parte II- Publicat en 1977 a la Revista de Folklore nº 197).
- Antonio Atienza Peñarrocha (Una aproximación a los trajes de "danses" de la Vall d'Albaida – Revista de Folklore).
- Aurelio Capmany (El baile y la danza - Folklore y costumbres de España. Tomo II. 1944).